

Ravintolan sisustus sai kokonaisuutena suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna taiteellisena teoksena, vaikka yksittäiset ravintolan osakokonaisuudet eivät nauttineet itsenäistä suojaa. Rakennuksen omistajalla olisi oikeus muuttaa sisustusta tekijänoikeuslain 25 e §:n nojalla, mikäli teknilliset- tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaatisivat.

Selostus asiasta

Arkkitehti A asiamiehenään oikeustieteen kandidaatti B on kesäkuun 5 päivänä 1995 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, saako A:n suunnittelema ravintola C:n sisätila kokonaisuudessaan tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa. A pyytää lausuntoa myös siitä, saavatko C:n sisustuksessa käytetyt teräslevyt suojaa itsenäisinä teoksina. A pyytää lisäksi tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko C:n tilan vuokranneilla henkilöillä oikeus muuttaa teosta ilman sisustuksen tekijän suostumusta muutoin kuin tekijänoikeuslain 25 e §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa.

Hakija kertoo lausuntopyynnössään, että C on tilakokonaisuus. Se muodostuu värien, materiaalien, pintojen, uuden ja vanhan vastakkainasettelusta. Tilassa olevat pinnat on käsitelty siten, että ne muodostavat voimakkaita visuaalisia elementtejä ja samalla luovat vaikutelman ikään kuin ne olisivat syntyneet ravintolatilän suunnittelun sivutuotteena. Tilan tunnelman muodostavat värit, materiaalipinnat, uuden ja vanhan sekoitus sekä erinomainen akustiikka. Ravintolan sisustukseen käytetty työ on vaatinut runsaasti luovia ponnisteluja, käsityötä ja aikaa. Työn tarkoituksena on ollut nimenomaan taiteellisesti korkeatasoisen, vaikuttavan kokonaisuuden luominen. Lopputuloksena on vaikuttava tilateoksen luonteinen visuaalinen kokonaisuus.

C sijaitsee D:n kaupungin keskustassa. Ravintolan sisustus on tehty vanhassa rakennuksessa sijaitsevaan noin sadan neliömetrin suuruiseen entiseen liikehuoneistoon, jossa on sijainnut aikojen kuluessa muun muassa piikkaamala ja elokuvateatteri. A on tehnyt suurimman osan sisustuksen vaatimista töistä itse piikkaamalla, purkamalla, hiekkapuhaltamalla, maalaamalla, ruiskuttamalla, asentamalla ja käsittelemällä pintoja erilaisin työtavoin. Kaksi henkilöä on auttanut A:ta sisustuksen valmistamisessa, mutta kokonaisuuden syntymisen kannalta heidän panoksensa ei ole ollut merkittävä.

Tilän suunnittelussa on yhdistetty vanhaa ja uutta. Tunnelma muodostuu vanhasta, ajan patinoimasta huoneistosta, johon on yhdistetty sekä uusia ja moderneja materiaaleja että uuden-aikaisia tapoja käsitellä niin uusia pintoja kuin vanhojakin pintoja ja materiaaleja. Aitoja materiaalipintoja on käytetty tilassa mahdollisimman paljon ja rakenteet ja nykyajan vaatima tekniikka on jätetty korostetusti esille. C:ssä perusideana ovat kontrastit; vanha ja uusi, kova ja pehmeä, kylmä ja lämmin, maalattu ja maalaamaton sekä sileä ja rosainen.

C:ssä on kolme eri osakokonaisuutta. Ensimmäisen muodostaa vanha rakennusrunko, johon kuuluvat kiinteät rakenteet eli esimerkiksi seinät, katot, lattiat ja pylväät. Toinen osakokonaisuus muodostuu uusista kiinteistä rakenteista, joita ovat baaritiski taustoiheen, ovet ja wc-tilat sekä ilmastointiputket ja sähkövedot. Kolmas osakokonaisuus koostuu irtokalusteista eli pöydistä, tuoleista ja valaisimista. Ravintolasalin tilaa ei ole jaettu kiintokalustein, vaan tilassa on säilytetty avaruus ja tilantunne.

Hakija toteaa, että C:n sisustus on luovan työn tuloksena syntynyt visuaalinen kokonaisuus. Se eroaa siitä, mikä aiemmin on tullut tunnetuksi käytettyjen materiaalien, pintojen käsittelytapojen,

värien, rakenteellisten ja teknisten ratkaisujen ja ennen kaikkea kokonaisuuden perusteella. Teoksessa on elementtejä monesta tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettusta teostyyppistä, muun muassa kuvataiteen, rakennustaiteen ja taideteollisuuden tuotteesta. Sisustus kokonaisuutena muodostaa yhden yhtenäisen teoksen ottaen huomioon ulkonäölliset ja akustiset elementit. Saavutettu tulos on vaatinut niin suuren määrän luovia itsenäisiä ponnisteluja, että sitä on pidettävä omaperäisenä itsenäisenä teoksena. Samanlaista ratkaisua ei olisi voitu rakentaa mihinkään toiseen tilaan eikä kukaan toinen kuin hakija olisi päätenyt samansuuntaisiin ratkaisuihin tilojen sisustuksessa.

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvostoa vahvistamaan, että C:n sisätila kokonaisuutena on tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos. Hakija pyytää lausunnossa ottamaan erikseen huomioon sisustuksessa tunnelman luojina käytetyt teräslevyt, joiden pinta on käsitelty käyttäen apuna käsityökaluja. Hakija kysyy, ovatko teräslevyt erikseen itsenäisiä teoksia ja onko teräspinta erikseen teos silloin, kun teräslevy muodostaa rakenteellisen osan huoneistosta, esimerkiksi wc:n oven.

C on yhtäältä hakijan Sisustusarkkitehtuurin ja kalustelusuunnittelun laitokselle tekemä arkkitehtuuri- ja sisustusprojekti ja toisaalta toteutunut toimiva ravintolan sisustus. Lausuntopyyntöön on liitetty neljä laservärikopioita C:stä otetuista valokuvista, kopio hakijan lopputyön kirjallisesta osuudesta ja kopiot arkkitehtien Pentti Kareojan ja Jan Verwijnenin lausunnoista hakijan lopputyöstä.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyyntöä ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote tai ilmetköön se muulla tavalla. Laissa on mainittu esimerkkiluettelo suojattavista teoksista, mutta luettelo ei ole tyhjentyvä, vaan teos voi ilmetä myös muulla tavoin. Tekijänoikeuslaissa ei siten rajata mitään teostyyppiä suojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeuslain valmistelutöissä tarkennetaan käsitettä rakennustaiteen tuote seuraavasti:

"Rakennustaiteen tuotteilla taas tarkoitetaan rakennustaiteellisia luomuksia, jollaisia voivat niin hyvin koko rakennukset kuin myös niiden taiteellisesti muodostetut osat." (komiteamietintö 1953:5, s. 45)

Tekijänoikeudella suojataan käyttötarkoituksesta riippumatta kaikkia luovan työn tuotteita. Tekijänoikeussuojaa saadakseen tuotteen on kuitenkin yllettävä niin sanottuun teostasoon. Teostasovaatimusta ei ole tarkemmin määritelty tekijänoikeuslaissa, vaan ratkaisu on tehtävä kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Tärkeimpänä vaatimuksena on, että tuotteen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen, ja että se ilmentää tekijänsä persoonallisuutta. Omaperäisyydellä ymmärretään sellaista ainutkertaisuutta, että kukaan muu kuin tekijä itsenäisesti työhön ryhtyessään ei olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen.

Tekijänoikeus ei suojaa tuotteen ideoita, aiheita, tietosisältöä tai yksittäisiä tietoja, vaan ainoastaan sitä ilmenemismuotoa, johon ne on saatettu. Siten tuotteen tietoja ja ideoita voi hyödyntää tekijänoikeuden estämättä, kunhan niitä käytetään itsenäisellä ja omaperäisellä tavalla.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli luonnolliselle henkilölle. Tekijänoikeuslain 6 §:n mukaan jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, on tekijänoikeus heillä yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkausten johdosta.

Rakennusta ja käyttöesineitä saa tekijänoikeuslain 25 e §:n nojalla omistaja tekijän luvatta muuttaa, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Laissa ei tarkenneta, mitä

teknillisillä tai tarkoituksenmukaisuussyillä tarkoitetaan. Lain esitöissä asiasta todetaan:

"Rakennusteokset palvelevat tavallisesti ensi sijassa käytännöllistä tarvetta. Asian luonnosta sen vuoksi johtuu, että kysymyksen ollessa sellaisesta teoksesta tekijän edun tietyissä olosuhteissa täytyy väistyä käytännöllisten ja teknillisten vaatimusten tieltä. Sama soveltuu myös käyttöesineisiin. Mainitun sisältöisen säännöksen ottaminen lakiehdotukseen on näyttänyt perustellulta. Se muodostaa rajoituksen tekijälle ehdotuksen 3 §:n 2 momentin mukaan kuuluvan oikeuteen (*droit au respect* -sääntö) ja sitä on sen vuoksi tulkittava ahtaasti. Syyn muuttamiseen tulee olla joskaan ei ehdottomasti välttämätön, niin objektiivisesti katsoen tarpeellinen, jotta rakennus tai esine voisi täyttää hyötytehtävänsä. Jos muutos tosiasiallisesti on tuollaisen syyn vaatima, saataisiin siihen ryhtyä ei vain tekijän suostumuksesta vaan vieläpä silloinkin kun muutoksesta aiheutuisi sellainen teoksen muuttaminen taiteellisessa suhteessa, jota tekijä aiheellisesti voisi pitää arvoaan ja omalaatuisuuttaan loukkaavana." (komiteamietintö 1953:5, s. 55—56)

Tekijälle kuuluvan tekijänoikeuden lain 2 luvussa säädettyjä rajoituksia tulee tulkita suppeasti. Mikäli rakennusteos tai sen osa saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla, muuttamiseen saa ryhtyä ainoastaan esimerkiksi käytännöllisistä, rakennuksen normaalia käyttötarkoitusta palvelevista syistä. Tekijänoikeuden suojaaman rakennuksen lahonneet ulkoikkunoiden puitteet saa uusia, noudattaen kuitenkin pääsääntöisesti vanhojen ulkoikkunoiden puitteiden aiempaa väriä ja mallia. Rakennuksen muuttamisen sallittavuuden rajoista ei voida muodostaa yleisiä sääntöjä, vaan ratkaisu tulee tehdä kussakin yksittäistapauksessa erikseen.

Kotimaisesta oikeuskäytännöstä löytyy yksi hovioikeuden ratkaisu, jossa on otettu kantaa sisustuksen tekijänoikeuteen. H:n hovioikeuden julkaisemattomassa ratkaisussa (25.11.1971/268) katsottiin, että sisustusarkkitehdin suunnittelemaa yksityisasunnon sisustusta ei ollut pidettävä sellaisena taiteellisena teoksena, johon suunnittelijalla oli tekijänoikeus. Tapaus on yhtäältä julkaisematon ja toisaalta hovioikeustason ratkaisu, joten sen perusteella ei voida tehdä yleisiä johtopäätöksiä sisustuksen jäämisestä tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettun suojan ulkopuolelle.

C:n sisustuksen tekijänoikeus

C on vanhaan rakennukseen tehty kahvilaravintola, jossa on yhdistetty vanhaa ja uutta. Sisustuksessa on väreinä käytetty muun muassa seinissä sinistä sekä pääsisäänkäynnin, tuulikaapin ja wc-eteisen katoissa punaista. Osa seinästä ja kattorakenteista on jätetty maalaamatta, jolloin esille on jäänyt tiiliseinä sellaisenaan. Osa kantavista rakenteista on maalaamattomia betonirakenteita. Alumiiniset ilmastointi- ja vastaavat putket on jätetty korostetusti esille ravintolasalissa ja wc-eteisessä. Pääsisäänkäynnissä, naulakossa, wc-eteisessä ja varsinaisessa ravintolasalissa on sisustuksessa käytetty hakijan työstötekniikalla käsittelemiä teräslevyjä, joihin on muodostunut epäsymmetrisiä kuvioita. Baaritiski taustoineen on myös valmistettu teräslevystä. Ravintolassa on hakijan suunnittelemat kalusteet pöytineen ja tuoleineen. Tekijänoikeusneuvoston päätoiminen sihteeri on tutustunut lausuntopyynnön kohteeseen henkilökohtaisella käynnillään, jolloin hakija on kertonut sisustuksen luomisen eri vaiheista.

Tekijänoikeusneuvosto on ensiksi tarkastellut C:n sisustusta kolmena eri osakokonaisuutena, sitten teräslevyjen tekijänoikeutta sekä viimeiseksi tekijänoikeutta sisustukseen kokonaisuutena.

Ensimmäisen osakokonaisuuden muodostaa vanha rakennusrunko, joka muodostuu eri väreillä maalatuista sekä maalaamattomista kiinteistä rakenteista. Vanhan rakennusrungon ei voida sellaisenaan katsoa olevan itsenäinen ja omaperäinen teos, koska se muodostuu tavanomaisesta, ainoastaan eri väreillä tehostetusta sisustuksellisesta ratkaisusta.

Toinen osakokonaisuus muodostuu uusista kiinteistä rakenteista, muun muassa ilmastointiputkista ja sähkövedoista, jotka on jätetty sisustuksessa näkyville. Uusien kiinteiden kalusteiden käytön

sisustuksessa ja siitä muodostuvan osakokonaisuuden ei voida katsoa olevan sellainen itsenäinen ja omaperäinen teos, etteikö kenenkään muun kuin hakijan olisi voinut olettaa päätyvän itsenäisesti samanlaiseen lopputulokseen, jos olisi ryhtynyt itsenäisesti vastaavaan työhön. Eräissä ravintoloissa on esimerkiksi käytetty sisustuksessa kiinteiden rakenteiden ulkopuolelle jätettyjä ilmastointiputkia.

Kolmannen osakokonaisuuden eli irtokalusteiden osalta voidaan todeta, että ne kuuluvat olennaisena osana C:n sisustukseen. Tekijänoikeusneuvosto ei ole tässä yhteydessä ottanut kantaa, saavatko ne erilliskokonaisuutena tai esimerkiksi yksittäisinä tuoleina tai valaisimina tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettua suojaa tai saavatko ne mahdollisesti suojaa jonkin muun lain nojalla.

C:n sisustuksessa käytetyt ravintolasalin yksittäiset teräslevyt sekä seinäelementteinä wc:ssä, wc-eteisessä ja pääsisäänkäynnissä käytetyt teräslevyt muodostavat kokonaisuutena mielenkiintoisen visuaalisen vaikutelman. Yksittäisinä teräslevyinä tarkasteltuina ne eivät kuitenkaan ole sellaisia itsenäisiä ja omaperäisiä taiteellisia teoksia, etteikö kenenkään muun, joka olisi itsenäisesti ryhtynyt vastaavaan työhön samanlaisella työstötekniikalla, olisi voinut olettaa päätyvän samanlaiseen lopputulokseen. Yksittäiset teräslevyt eivät siten saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuina taiteellisina teoksina.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että C:n sisustus on kuitenkin kokonaisuutena sellainen itsenäinen ja omaperäinen teos, joka saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla taiteellisena teoksena. Yksittäisten osakokonaisuuksien elementeistä muodostuva sisustus kokonaisuutena muodostaa taiteellisesti voimakkaan visuaalisen vaikutelman. Sisustus ylittää kokonaisuutena teostasoon ja muodostaa lain tarkoittaman suojattavan teoksen.

Tekijänoikeuslain 25 e § soveltuu C:n sisustukseen, sillä tekijänoikeus suojaa sisustusta kokonaisuutena ja sisustuksen on tässä tapauksessa katsottava olevan osa rakennusta. Rakennuksen omistajalla on oikeus muuttaa C:n sisustusta A:n luvatta, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Rakennuksen omistajaan on rinnastettava tilan omistajilta vuokranneet henkilöt, koska he tosiasiallisesti hallitsevat C:tä. Kyseessä olevassa tapauksessa tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, minkälainen teknillinen tai tarkoituksenmukaisuussyyt oikeuttaisi omistajan tai tilan vuokranneet henkilöt muuttamaan sisustusta. Muuttamisen sallittavuutta ja laajuutta tulee harkita kussakin yksittäistapauksessa erikseen.